

FÖRDJUPNING

Lönebildningen och penningpolitiken

Arbetsmarknadens parter har möjlighet att verka för en ökad sysselsättning och lägre arbetslöshet genom att träffa avtal om låga löneökningar. Sannolikheten att parterna gör detta ökar om de känner förtroende för att Riksbanken vid reporäntebesluten lägger proportionerlig vikt vid lönebildningen. På senare tid har dock Riksbanken varit otydlig i sin kommunikation rörande synen på interaktionen mellan lönebildningen och penningpolitiken. En god kommunikation i denna fråga, såväl innan som efter en avtalsrörelse, underlättar för parterna att fatta välinformerade beslut och därmed nå önskade utfall på arbetsmarknaden.

Hur ska Riksbanken reagera på lönesättningen?

Samspelet mellan lönebildning och penningpolitik är betydelsefullt för utvecklingen på arbetsmarknaden. Enligt läroboken ska exempelvis det högre inflationstryck som högre nominella löneökningar innebär medföra en högre reporänta än vad som annars skulle varit fallet. Eftersom Riksbanken hanterar inflationsimpulser genom att höja reporäntan mer än ökningen i inflationsförväntningarna medför detta att realräntan går upp. Detta leder i sin tur till ett lägre resursutnyttjande och en högre arbetslöshet. På motsvarande sätt leder lägre nominella löneökningar till ett högre resursutnyttjande och en lägre arbetslöshet.⁶⁰

Om arbetsmarknadens parter i nuvarande lågkonjunktur tar ansvar för sysselsättningen genom att träffa avtal om jämförelsevis låga löneökningar krävs att Riksbanken bedriver en mer expansiv penningpolitik för att de önskvärda positiva sysselsättningseffekterna ska uppstå. Skulle detta inte ske finns det en risk att låga löneökningar medför en högre arbetslöshet på kort sikt. Det beror dels på att de lägre löneökningarna ger en svagare utveckling av hushållens disponibla inkomster och därmed konsumtion, dels att realräntan blir högre. Det sistnämnda uppkommer när inflationsförväntningarna faller som en följd av de lägre löneökningarna samtidigt som reporäntan lämnas oförändrad eller sänks relativt lite.

⁶⁰ För en utförligare diskussion, se Konjunkturinstitutet (2012a, avsnitt 3.4).

Riksbankens kommunikation rörande lönerna

För att lönebildningen ska fungera väl är det viktigt att arbetsmarknadens parter känner ett förtroende för att Riksbanken anpassar reporäntan om de träffar avtal som implicerar en för Riksbanken överraskande låg löneutveckling. Hur har då Riksbanken kommunicerat rörande lönebildningen på senare tid?⁶¹

Ett bra exempel på tydlig kommunikation finns i de alternativa scenarier rörande löneutvecklingen som Riksbanken publicerade i Penningpolitisk rapport, februari 2010. I dessa presenterades prognoser för reporäntan och arbetslösheten under olika antaganden om löneökningstakten. Scenarierna visar – i linje med de teoretiska argumenten som kortfattat beskrevs ovan – hur arbetsmarknadsgapet sluts snabbare om löneökningarna blir lägre än vad Riksbanken antar i sitt huvudscenario och långsammare om de blir högre. Detta sker genom att reporäntan anpassas till den alternativa löneutvecklingen.

I samband med årets avtalsrörelse har Riksbanken varit sparsam i sin kommunikation rörande löneökningarnas påverkan på penningpolitiken. Exempelvis avhandlar fördjupningen ”Fortsatt osäkert ekonomiskt läge inför avtalsrörelsen 2013” i Penningpolitisk rapport, oktober 2012 ett antal aspekter av avtalsrörelsen, men samspelet med penningpolitiken kan inte sägas vara en av dem.⁶² I det penningpolitiska protokollet från april i år påpekade Stefan Ingves att avtalsrörelsen dittills hade ”medfört måttliga lönekrav, vilket är till gagn för landet och för återhämtningen”;⁶³ någon närmare precisering av Riksbankens roll i detta står dock inte att finna.⁶⁴

Det kan även noteras att prognosen för löneutvecklingen 2014 och 2015, som Riksbanken presenterade i samband med det penningpolitiska mötet i juli i år, innebar en nedrevidering med 0,2 respektive 0,3 procentenheter jämfört med aprilpro-

⁶¹ Vad beträffar Konjunkturinstitutets kommunikation i denna fråga kan det konstateras att fokus generellt har legat på diskussioner kring arbetsmarknadens parter snarare än Riksbankens roll. Ett tydligt undantag finns dock i Lönebildningsrapporten, 2012 (Konjunkturinstitutet, 2012a).

⁶² Se Sveriges riksbank (2012).

⁶³ Se Sveriges riksbank (2013a, sid. 19).

⁶⁴ Inte heller i Penningpolitisk uppföljning, april 2013 var analysen särskilt utförlig. I denna noterades att förhandlingarna mellan industrins parter resulterat i ett treårigt avtal med ett avtalsvärde på totalt 6,8 procent. Sett över perioden 2013–2015 innebar detta – givet ett antagande om att Industriavtalet åter skulle komma att bli normerande för övriga avtalsområden – en något lägre löneökningstakt än vad Riksbanken tidigare hade förväntat sig. När produktiviteten och enhetsarbetskostnaderna beaktades gjordes dock den sammanfattande bedömningen att ”kostnadstrycket under prognosperioden är i stort sett densamma som i februari” (Sveriges riksbank, 2013c, sid. 6).

gnosen.⁶⁵ Konsekvenserna av denna nedrevidering för inflationen och reporäntan diskuteras dock sparsamt; i det penningpolitiska protokollet nämns de inte alls och i Penningpolitisk rapport, juli 2013 får den huvudsakliga referensen ses som en sammanfattande mening om kostnadstrycket: ”Bedömningen av kostnadstrycket, mätt med arbetskostnad per producerad enhet, under 2014 och 2015 är ungefär detsamma som i april”.⁶⁶ Ett oförändrat kostnadstryck rimmar väl med det faktum att årsmedelvärdet för KPIF-inflationen 2014 inte reviderades alls och att det reviderades ner endast 0,1 procentenhet 2015 samt att reporäntebanan lämnades så gott som oförändrad jämfört med aprilprognosen. Att andra faktorer – som exempelvis produktiviteten – kan motverka lägre löneökningar är naturligtvis inte orimligt. Men för arbetsmarknadens parter hade en tydligare förklaring av hur revideringarna hängde ihop sannolikt stärkt deras förtroende för att Riksbanken beaktar lönebildningens betydelse för inflationen i relevant utsträckning.

Riksbanken har det övergripande ansvaret när det gäller att komma tillrätta med konjunkturella obalanser. Det är därför önskvärt att Riksbankens kommunikation rörande lönebildningen och den aktuella penningpolitiken klargörs så att arbetsmarknadens parter kan fatta välinformerade beslut. Kommunikationen bör dessutom vara tydlig såväl vad avser Riksbankens syn på lönebildningen innan förhandlingar inleds som dess analys av utfallet från förhandlingarna. Detta framstår som extra viktigt i ljuset av den debatt rörande Riksbankens bristande måluppfyllelse som pågår för närvarande.⁶⁷ I den mån Riksbanken även framgent låter andra mål än kortsiktig konjunkturstabilisering – som till exempel hushållens skuldsättning – påverka penningpolitiken är detta naturligtvis viktigt för arbetsmarknadens parter att förhålla sig till.

⁶⁵ Jämfört med bedömningen i februari, innan avtalsförhandlingarna var klara, innebar julibedömningen en nedrevidering med 0,3 respektive 0,4 procentenheter för 2014 och 2015.

⁶⁶ Se Sveriges riksbank (2013b, sid. 17).

⁶⁷ Se till exempel Assarsson (2011), Munkhammar (2011), Andersson m. fl. (2012) och Svensson (2012).